

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ПРАВООХОРОННОЇ ТА СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Шаповалова І. О.

Досліджено теоретичні аспекти правоохоронної та службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ України в контексті порівняльно-правового аналізу, визначено співвідношення та відмінності в поняттях правоохоронної та службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, службово-бойова діяльність, органи внутрішніх справ України, суб'єкт, об'єкт.

Исследовано теоретические аспекты правоохранительной и служебно-боевой деятельности органов внутренних дел Украины в контексте сравнительно-правового анализа, определено соотношение и отличия понятий правоохранительной и служебно-боевой деятельности органов внутренних дел.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, служебно-боевая деятельность, органы внутренних дел Украины, субъект, объект.

The theoretical aspects of law enforcement and combat activities of Internal Affairs of Ukraine the context of comparative legal analysis determined the ratio and difference concepts of law enforcement and combat activities of the Interior.

Keywords: law enforcement, service and combat activities, the internal affairs of Ukraine, subject, object.

Органи внутрішніх справ як складова частина системи правоохоронних органів зобов'язані оперативніше реагувати на будь-які події, що відбуваються в державі, зокрема під час виникнення надзвичайних ситуацій, забезпечуючи тим самим охорону громадського порядку та громадської безпеки, що є додатковими гарантіями захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також конституційного ладу в державі. Водночас спеціальні операції із затримання озброєних та інших злочинців, які становлять підвищену суспільну небезпеку, ліквідації масових заворушень і протидії злочинам, пов'язаним з автотранспортом, у системі дій і заходів із забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю відіграють провідну роль. Однак дуже часто завдання такого характеру виконуються в умовах надзвичайних ситуацій соціального, техногенного або природного характеру, наслідки яких є вкрай небезпечними для життя і здоров'я працівників міліції, цивільних осіб, законних інтересів суспільства та держави. У зв'язку з цим виникає необхідність з'ясувати, чи можна віднести таку діяльність органів внутрішніх справ України до правоохоронної чи все ж таки до службово-бойової діяльності.

Мета роботи полягає у визначенні теоретичних аспектів правоохоронної та службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ України, з'ясуванні змісту цих понять і виокремленні відмінностей між ними.

Окремі порівняльно-правові аспекти правоохоронної та службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ

України досліджувались у наукових працях О.М. Бандурки, І.П. Голосніченка, О.Ф. Долженкова, Р.А. Калюжного, І.О. Кириченка, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, М.В. Корнієнка, В.В. Конопльова, С.О. Кузниченка, Я.Ю. Кондратьєва, О.П. Корєнєва, Ю.Ф. Кравченка, О.В. Негодченка, В.І. Олєфіра, О.І. Остапенка, В.М. Плішкіна, В.К. Шкарупи, О.М. Шмакова та інших учених. Ґрунтуючись на працях зазначених науковців, а також використовуючи дослідження фахівців у галузі теорії держави і права (Н.М. Крестовської, Л.Г. Матвєєвої, О.Ф. Скаунта ін.), у роботі здійснено спробу передусім дослідити теоретичні аспекти правоохоронної та службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ України.

Проголошення Конституцією України положень з приводу визнання людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю, відповідно до положень Загальної декларації прав людини, є свідомим прагненням до формування в Україні правової держави, затвердження демократичних принципів у житті суспільства [1]. Підтвердженням цьому є безпосередня або опосередкована спрямованість фактично всіх внутрішніх і зовнішніх функцій держави на зміцнення та вдосконалення соціальних гарантій прав людини й громадянина. Разом з тим, серед державних органів, на які покладається обов'язок реалізовувати у своїй діяльності зазначені положення Основного Закону, є правоохоронні органи, не виключенням є й міліція. Відповідно до ст. 1 Закону України "Про міліцію" міліція є державним озброєним органом виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства й держави від протиправних посягань [2].

Аналіз наукових праць дає підстави погодитися з думкою деяких дослідників, які під правоохоронною діяльністю пропонують розуміти вид державної діяльності, що здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими державними органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в точній відповідності із законом і за неухильного дотримання встановленого порядку [3, 117]. Інші науковці вважають, що правоохоронна діяльність полягає у виконанні правозначущих дій, спрямованих на охорону суспільних відносин, урегульованих правом, на запобігання правопорушень, усунення конфліктів, розв'язання спорів [4, 136]. Враховуючи, що будь-які органи держави, зокрема й правоохоронні органи, тією чи іншою мірою здійснюють правоохоронну діяльність, відповідно, вони здійснюють різновид правозастосовної діяльності. На нашу думку, органи внутрішніх справ є тими органами державної влади, для яких ця діяльність є основною, через це вони примусово підтримують правовий порядок. Водночас, враховуючи зазначене визначення, можна зробити висновок, що органи внутрішніх справ України також здійснюють правоохоронну діяльність, зміст і сутність якої закріплено в положеннях статті 2 Закону України "Про міліцію", а саме: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання право-

порушенням та їх припинення; охорона й забезпечення громадського порядку; виявлення кримінальних правопорушень; участь у розкритті кримінальних правопорушень і розшуку осіб, які їх учинили, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством; забезпечення безпеки дорожнього руху; захист власності від злочинних і кримінально протиправних посягань; виконання адміністративних стягнень; участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння в межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [2].

Аналіз поняття правоохоронної діяльності свідчить про те, що, по-перше, суб'єктом правоохоронної діяльності, яку здійснює міліція, є всі співробітники органів внутрішніх справ (загальний суб'єкт). По-друге, сутність правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України розкривають завдання, що покладаються на працівників міліції, та принципи законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням, які лежать в її основі. По-третє, нормативно-правове забезпечення правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України здійснюється Законом України "Про міліцію" [2].

Слід відзначити, що значну увагу питанню становлення та розвитку службово-бойової діяльності правоохоронних органів, як різновиду правоохоронної діяльності, в умовах надзвичайних адміністративних режимів в Україні було приділено провідним науковцем С.О. Кузніченко [5]. Водночас, аналізуючи наукові дослідження щодо визначення місця службово-бойової діяльності в діяльності правоохоронних органів, варто погодитись з думкою С.А. Буткевича. Так, у своїх наукових працях автор відзначає, що працівники органів внутрішніх справ розпочинають виконувати певні службово-бойові функції лише в рамках відповідних спеціальних адміністративно-правових режимів (наприклад, режим проведення спеціальної операції, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, особливий період), здійснюючи чітко визначені завдання в складі нарядів, груп бойового порядку, оперативного шиккування або зведених оперативно-військових груп (загонів) [6, 78].

З урахуванням викладеного можна зробити висновок, що суб'єктом службово-бойової діяльності може бути міліціонер патрульної служби міліції в складі групи первинного блокування (спеціальна операція "Бумеранг"), оперуповноважений підрозділу Державної служби боротьби з економічною злочинністю в складі групи прикриття (спеціальні операції "Сирена", "Грім"), інспектор підрозділу Державної автомобільної інспекції в складі групи повітряної розвідки (спеціальна операція "Хвиля") або слідчий слідчого підрозділу в складі слідчо-оперативної групи (спеціальна операція "Перехват"). Відповідно, на відміну від суб'єкта правоохоронної діяльності, який є загальним (усі співробітники органів внутрішніх справ), суб'єкт службово-бойової діяльності є спеціальним залежно від відповідного спеціального адміністративно-правового режиму. З цього приводу є слушною думка Д.С. Савочкіна та С.А. Буткевича, які пропонують віднести до суб'єктів службово-бойової діяльності ОВС: 1) підрозділи військово-мобілізаційної роботи, територіальної та цивільної оборони штабів ОВС; 2) вибухотехнічні підрозділи науково-дослідних

експертно-криміналістичних центрів; 3) спеціальні підрозділи ОВС [7, 50].

Поруч зі суб'єктом службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ порівнянню підлягає й об'єкт. Так, до об'єктів службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ варто віднести: діяльність осіб, що спрямована проти громадського порядку чи громадської безпеки (групові порушення громадського порядку; масові заворушення; злочини, пов'язані з автотранспортом; злочини, пов'язані з захопленням заручників; терористичні акти; злочини, пов'язані з застосуванням вогнепальної зброї, вибухових речовин, вибухових пристроїв тощо); діяльність осіб, які порушують правові режими воєнного чи надзвичайного стану; наслідки надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру [8, 49].

Разом з тим, характерною відмінністю між правоохоронною й службово-бойовою діяльністю органів внутрішніх справ України є спрямованість на досягнення певного результату. Так, відмінною рисою службово-бойової діяльності є, зокрема, її спрямованість на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій соціально-політичного, а також техногенного й природного характеру (у межах компетенції). У свою чергу, правоохоронна діяльність має загальну мету та завжди спрямована на охорону суспільних відносин, урегульованих нормами права, а також на запобігання правопорушень, усунення конфліктів тощо.

Що стосується форм і методів службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ України, то вони, на відміну від форм і методів правоохоронної діяльності, мають також свої особливості. З одного боку, форми й методи службово-бойової діяльності мають відповідати принципам гласності та публічності, а з іншого - конспірації та дотримання режиму таємності.

Так, гласність такого роду діяльності полягає в обізнаності населення про дійсний стан службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ, а також умови її здійснення, що, до речі, є вираженням довіри й поваги до людей, їх здатності розібратися у вказаних подіях, прийняти правильне рішення. У свою чергу, це безпосередньо позитивно впливатиме на ефективність проведення органами внутрішніх справ евакуації населення за певних негативних наслідків [9, 76].

Принцип публічності спеціальної операції означає відкритість і прозорість функціонування органів внутрішніх справ та їх обов'язок захищати права й свободи людини від імені держави в надзвичайних ситуаціях.

Принцип конспірації притаманний спеціальним операціям, за допомогою яких органи внутрішніх справ України реагують на надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру. Конспірація має проявлятися в плануванні та проведенні оперативної гри, що направлена на дезорієнтацію правопорушників стосовно справжніх намірів органів внутрішніх справ, потайний маневр і зближення з ними, рішучі дії щодо їх затримання та завершення операції. У процесі оперативної гри проводяться оперативні комбінації, направлені на таємне проникнення до сховища злочинців; приведення їх до безпомічного стану, а засобів, якими вони чинять опір, до непридатності, дезінформації та виведення їх до місця, в якому найбільш зручно провести затримання [7, 50].

Отже, можна зробити висновок, що поняття правоохоронної та службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ України не підлягають отожденню, оскільки між ними існують відмінності. Також проведений ана-

ліз доводить те, що поняття правоохоронної діяльності є значно ширшим і містить поняття службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ (співвідносяться як родове та видове поняття). Водночас було наведено та обґрунтовано ряд відмінностей за суб'єктами, об'єктами, принципами й нормативно-правовою регламентацією основних положень цих видів діяльності працівників міліції. Вважаємо, що подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на визначення інших теоретичних аспектів правоохоронної та службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ України.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 15.05.2014 р. № v005p710-14. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року № 565-XII. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Крестовська Н.М. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання третє / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва. - Х.: Одіссей, 2012. - 432 с.
4. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник / О.Ф. Скакун. - Х.: Эспада, 2007. - 840 с.
5. Кузніченко С.О. Адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель. Монографія / С.О. Кузніченко. - Сімферополь: Крим. навч. пед. видав., 2010. - 322 с.
6. Буткевич С.А. Органи та підрозділи внутрішніх справ як суб'єкти службово-бойової діяльності / С.А. Буткевич // Наукове забезпечення службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України: матеріали наук.-практ. конф.: зб. тез доповідей. - Х., 2010. - С. 78-79.
7. Буткевич С.А. Актуальні питання підготовки працівників спеціальних підрозділів ОВС до дій у надзвичайних ситуаціях / С.А. Буткевич // Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 лют. 2010 р.). - Одеса: ОДУВС, 2010. - С. 49-50.
8. Калаянов Д.П. Административно-юрисдикционная деятельность органов внутренних дел Украины: учебн. пособие / Д.П. Калаянов. - Одесса: АО БАХВА. - 2000. - 128 с.
9. Сягровець В.А. Службово-бойова діяльність спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ України в умовах надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру: дис. канд. юрид. наук: 21.07.05. / Сягровець Вадим Анатолійович. - Одеса, 2011. - 206 с.

*Шаповалова І.О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 29.11.2014*